

УДК 338

А.С. РУДНИЦЬКА, В.П. НЕЧАЄВ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗЕРНА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Проаналізовано інноваційний механізм управління якістю продукції, досліджено суб'єкти, об'єкти та функції інноваційного механізму управління якістю продукції, охарактеризовано конкуренцію в сільському господарстві й інновації сертифікації продукції, послуг, виробництв якості як чинник створення умов ефективної діяльності підприємств, організацій та підприємця на єдиному товарному ринку.

Ключові слова: *інновація, інноваційне управління якістю продукції, інноваційний механізм управління якістю продукції, обсяг попиту на товар, обсяг пропозиції товару на зерновому ринку, ринкова конкуренція, інновації сертифікації технологій.*

У ринковій економіці розвиток приватної власності і конкуренції створює умови для активізації людського фактора і тим самим формує основу для вирішення проблеми інновації якості. Але для цього підприємства повинні вже не формально, а серйозно організувати управління якістю. Розвиток управління якістю не зупинився на комплексному підході. Збагачуючись новими елементами, комплексний підхід поступово переріс у ширший підхід – у так зване тотальне управління або загальне управління якістю.

З погляду необхідності забезпечення стабілізації і подальшого зростання виробництва високоякісного зерна особливої значущості набуває інноваційне управління. Чинна модель ринку через систему його об'єктивних економічних законів і механізмів при відсутності державної аграрної політики негативно впливає на інноваційне управління якістю вітчизняного зернового виробництва.

Мета статті – розглянути аспекти інноваційного управління якістю виробництва продукції та переробки зерна.

Порушення виробничих процесів у технологічному ланцюжку “виробництво – переробка – реалізація” зерна і зернопродуктів, неефективне використання наявних потужностей переробних підприємств, відступ від прогресивних технологій і слабкий розвиток інноваційної діяльності в сільському господарстві призводить до значного зниження обсягів виходу і якості продукції.

Питання інноваційного управління якістю виробництва та переробки зерна традиційно цікавили вітчизняних і зарубіжних учених.

Інновації управління якістю, зароджуючись в надрах управлінської діяльності, у міру їх збільшення та розвитку виокремилися в самостійний аспект інноваційного управління підприємством – інновації управління якістю продукції.

У міру того, як росли вимоги суспільства до якості товарів і послуг, управління якістю пройшло кілька етапів у своєму розвитку. До сьогодні нагромаджений і закріплений у міжнародних стандартах солідний практичний досвід, що дає змогу організувати на підприємствах ефективну роботу у сфері інновації якості.

Особливість тотального управління якістю полягає саме в тому, що з названих цілей у діяльності підприємства на перший план входить інновація якості. І вся робота підприємства, його структура, управління і планування встановлюються, виходячи з необхідності забезпечення необхідної якості продукції. У працях В.Р. Боева, А.Л. Пустуєва, Н.Н. Філіппова [7] розглядаються загальні питання, пов'язані з проблемами інновації якості сільськогосподарської продукції.

Під інноваційним управлінням якістю продукції розуміються дії, здійснювані при її створенні, експлуатації або споживанні з метою встановлення, забезпечення й підтримки необхідного рівня якості продукції.

Безпосередніми об'єктами управління є в цьому випадку показники і характеристики інновації якості продукції, фактори й умови, що впливають на їх рівень, а також процеси формування якості продукції на різних стадіях її життєвого циклу.

Суб'єктами управління є різні органи управління та окремі особи, що функціонують на різних ієрархічних рівнях і реалізують функції управління якістю відповідно до загальноприйнятих принципів і методів управління.

Інноваційний механізм управління якістю продукції являє собою сукупність взаємопов'язаних об'єктів і суб'єктів управління, використовуваних принципів, нових методів і функцій управління на різних етапах життєвого циклу продукції і рівнях управління якістю.

Інноваційний механізм управління якістю продукції має забезпечувати ефективну реалізацію основних функцій управління якістю, до яких входять насамперед такі функції, як:

- прогнозування потреб ринку в інновації, технічного рівня і якості продукції;
- інновації в плануванні підвищення якості продукції;
- інновації нормування вимог до якості продукції та стандартизація;
- розробка і постановка нової продукції на виробництво;
- інновації в технологічній підготовці виробництва;
- організація відносин за якістю продукції між постачальниками сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів та підприємствами-виробниками і споживачами продукції;

- забезпечення стабільності запланованого рівня інновацій якості продукції на всіх стадіях її життєвого циклу;
- контроль за якістю та випробування продукції;
- профілактика браку у виробництві;
- внутрішньовиробнича атестація продукції, технологічних процесів, робочих місць, виконавців та ін.;
- сертифікація продукції, робіт, послуг, систем якості та виробництв;
- стимулювання і відповідальність за досягнутий рівень якості;
- внутрішньовиробничий облік та звітність з якості продукції;
- техніко-економічний аналіз зміни якості продукції;
- забезпечення управління якістю продукції (правове, інформаційне, матеріально-технічне, метрологічне, організаційне, технологічне, фінансове);
- спеціальна підготовка і підвищення кваліфікації кадрів.

Для характеристики інноваційного механізму управління якістю продукції доцільно використовувати поширений методологічний підхід до структуризації складних господарських систем, що передбачає виділення у складі цього механізму ряду загальних, спеціальних і забезпечувальних підсистем.

До загальних підсистем інноваційного механізму управління якістю продукції необхідно віднести підсистеми інновацій прогнозування і планування технічного рівня і якості продукції, регулювання якості продукції безпосередньо у виробництві, контролю якості продукції, обліку та аналізу зміни рівня якості, стимулювання і відповідальність за якість.

До складу спеціальних підсистем інноваційного механізму управління якістю продукції входять підсистеми стандартизації, випробувань продукції, профілактики браку у виробництві, атестації і сертифікації.

Забезпечувальні підсистеми інноваційного механізму управління якістю продукції включають до свого складу підсистеми правового, інформаційного, матеріально-технічного, метрологічного, кадрового, організаційного, технологічного і фінансового забезпечення управління якістю продукції.

Дослідження ринку [6] дало нам змогу виділити його істотні функції, що впливають на всі сторони господарського життя, товаровиробників, у тому числі й інновації якості зернового підкомплексу АПК (див. табл.).

Прояв цих функцій на ринку зернової продукції в конкретній ситуації, на наш погляд, має специфічні особливості. Обсяг попиту на якийсь товар, як підкреслює С. Фішер, Р. Дорнбуш і Р. Шмалензі [5], – це кількість товару, яку покупці бажають придбати за певний період; він залежить від ціни товару й інших факторів, що включають ціни взаємопов'язаних товарів, доходи покупців, їхні смаки і ринкові прогнози.

Основу ринкового механізму утворюють об'єктивні економічні закони: попиту, пропозиції, попиту та пропозиції (ринкової рівноваги), вільної конкуренції, вартості.

Таблиця

Особливості дії ринкового механізму в зерновій галузі АПК

Функція ринку	Прояв функції в умовах аграрного сектора
Інформаційна	Ринок через певні комунікаційні канали дає учасникам агробізнесу об'єктивну інформацію про просторово-часові зміни цін на продукцію та різні види ресурсів: відсотки за кредит, сільгосптехніка та ін., що дає змогу судити про суспільно необхідну кількість зернової продукції, інновації асортименту та якості пропонованого ринку зерна й продуктів його переробки. Це дає можливість кожному підприємству постійно звіряти власний бізнес, обсяги реалізованої продукції з індикаторами ринкової кон'юнктури
Посередницька	Виникає в результаті економічної відокремленості суб'єктів зернової галузі, які в умовах поглиблення поділу праці, розриву господарських зв'язків та монополізму постачальників мають реалізувати результати своєї діяльності. При збалансованому з боку держави ринку з досить розвинутою конкуренцією споживач має можливість вибору оптимального постачальника, водночас продавець може вибрати більш відповідного покупця
Ціноутворювальна	Виявляється в результаті того, що на ринок надходить зазвичай зернова продукція стандартної якості, але містить неоднакову кількість матеріальних і трудових витрат. Ринок, відповідно до діючої моделі, визнає лише суспільно необхідні витрати, які згоден оплатити покупець, що виступає відображенням суспільної вартості, чуйно реагує на зміни в кон'юнктурі місцевого та світового ринків
Регульовальна	Пов'язана з впливом ринку зерна на всі сфери економіки. Через ринкові механізми можливе отримання відповіді на ключові питання зернової галузі: що, для кого, як і скільки виробляти? У сучасних умовах економіка зернової галузі управляється на основі ринкових процесів, що багато в чому визначає певні суперечності. Державне регулювання слабо виражене через адміністративні заходи впливу при відсутності системної економічної політики в агросекторі і дієвих інноваційних механізмів реалізації
Санаційна	Забезпечується властивим ринковій системі соціальним розшаруванням товаровиробників. Неминучі процедури банкрутства та перерозподілу власності. За допомогою конкуренції ринок вибирає найбільш адаптивних товаровиробників. У результаті цього може безперервно підвищуватися середній рівень стійкості всіх господарств у цілому, створюються передумови монополізації галузі

Найважливішими економічними категоріями на ринку аграрної продукції є свобода підприємницької діяльності, попит, пропозиція, рівень і динаміка цін, конкуренція, інновації, державна аграрна політика [3].

Обсяг пропозиції товару на зерновому ринку – це кількість товару, яку продавці бажають продати за певний період, він залежить від ціни товару та інших факторів, насамперед від основних виробничих фондів, використовуваних у виробництві ресурсів, освоєних технологій та державної політики. Рівноважна ціна, як вважає більшість авторів [2], досягається в тому випадку, коли обсяг попиту дорівнює обсягу пропозиції. При будь-якій ціні, вищій за рівноважну, наявна надлишкова пропозиція, при ціні, нижчій за рівноважну, – надлишковий попит. В ідеальному варіанті модель “попиту та пропозиції” може бути використана на практиці товаровиробниками для розробки моделей адаптивної поведінки на підставі прогнозування ринкових цін і обсягів на конкретні періоди.

Попит на продукцію зернового виробництва є нееластичним і зазнає коливань, згідно з “парадоксом Р. Гіффена”. При зростанні цін на продукти харчування попит на деякі з них (хлібопродукти) зростає за рахунок відмови населення від інших видів продовольства. Коливання цін на взаємопов’язаних ринках відбувається синхронно.

Як вважають Л.І. Абдільдіна і К.М. Бельгібаєв [1], на пропозицію сільськогосподарського товару, у першу чергу, впливають такі ринкові фактори: кількість товаровиробників, ціна на економічні ресурси, податки та субсидії, технологія виробництва, ціни на сільськогосподарську продукцію, наявність ринків збуту продукції, наявність системи зберігання та переробки, максимальна свобода аграрного підприємництва.

Серед маси нових явищ, що формується в інноваційному механізмі господарювання АПК, феномен конкуренції серед інших ринкових регуляторів є відносно слабо вивченим. У навчальній, навчально-методичній та науковій літературі із сільського господарства ця категорія завжди перебувала в тіні фундаментально досліджуваних механізмів попиту, пропозиції, цін. Це положення, на наш погляд, суперечить системоформувальному значенню конкуренції для функціонування ринкової аграрної економіки (див. рис.). Конкуренція на основі інновацій, на думку експертів [5], виступає як потужна противага негативним проявам на ринку індивідуалістичних особливостей свободи підприємництва й приватної ініціативи, доповнюючи інші ринкові закони.

Ринковою конкуренцією називається боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, за найбільш вигідні умови виробництва і збуту, що ведеться на доступних сегментах ринку з метою досягнення кращих результатів своєї підприємницької діяльності.

Як зазначає А. Юданов [4], у науковій літературі виділяють такі взаємодоповнюючі підходи до трактування конкуренції:

- поведінковий, що виділяє методи конкурентної боротьби, принципи вибору стратегії і тактики дій фірми на ринку;
- структурний, який вивчає проблеми ступеня монополізації та відкритості ринку.

Усвідомлення творчої і руйнівної сили конкуренції в ринковій економіці, змушує державу, з одного боку, забезпечувати її правовий захист через обмеження монополістичної діяльності, а з іншого – закріплювати законодавчо прийняті суспільством норми, правила і нові методи здійснення конкурентної боротьби.

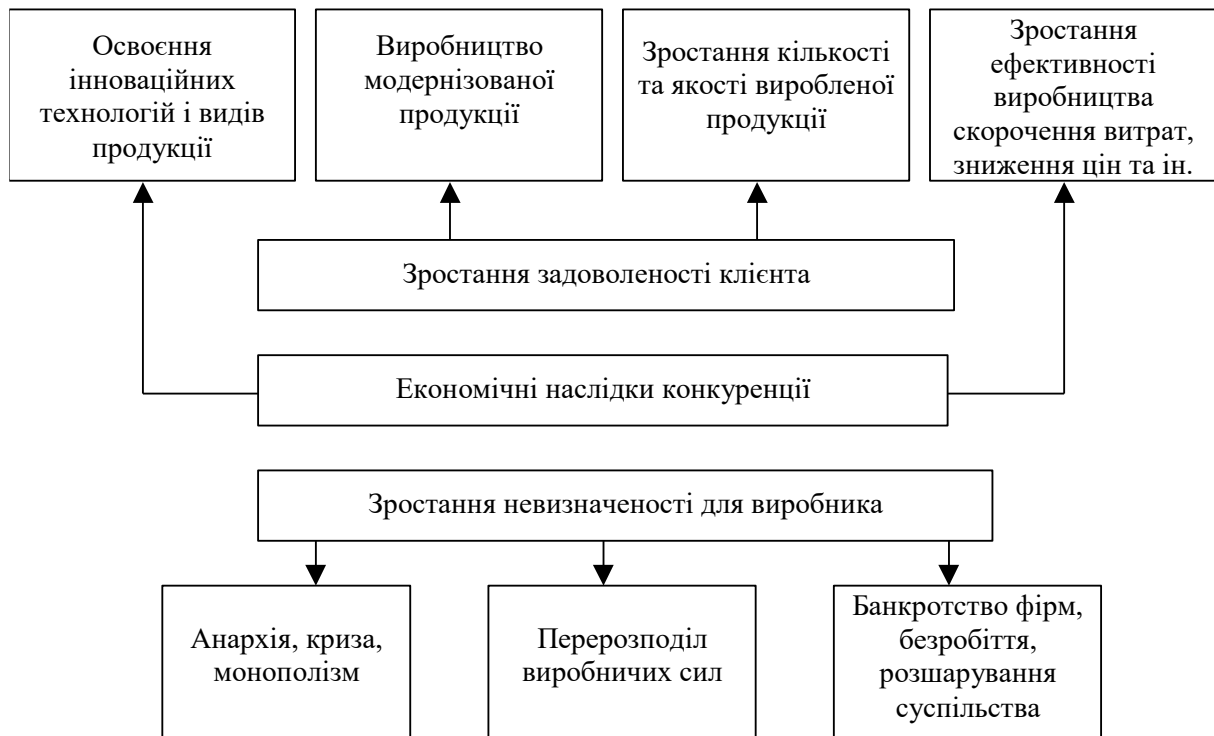

Рис. Позитивні та негативні наслідки конкуренції

В агросекторі набув широкого розвитку стихійний ринок з вільною конкуренцією, нерегульований державою. Чітко визначилися дві основні форми конкуренції – внутрішньогалузева і міжгалузева. Кожна людина має право зайнятися будь-яким видом підприємницької діяльності або припинити її. Зробити це можна по-різному: відкрити свою справу, взявши участь у праці; придбати акції; придбати державні облігації, покласти гроші в банк; інвестувати їх у нерухомість тощо. Повна інформованість кожного учасника про ринкову кон’юнктуру (пропозиція, попит, ціни, норма прибутку тощо) дає змогу зробити ефективний вибір між інвестиційними проектами.

Суб’єкти ринку вкладають свої кошти в більш прибуткові галузі заради збільшення доходу. Жоден з них не в змозі вплинути на рішення, що приймаються іншими учасниками. Оскільки кількість конкурентів дуже велика, внесок кожного виробника-продавця в загальний обсяг виробництва і пропозиції є незначним. Таким чином, реальні рівні цін мало залежать від бажань окремих суб’єктів економіки і встановлюються “невидимою рукою” механізму ринку. В умовах вільної конкуренції коливання попиту та пропозиції періодично призводять до надвиробництва (криз). Зростання доходів одних товаровиробників супроводжувалося

розоренням інших: відбувається концентрація і централізація виробництва і капіталу, що ведуть до утворення монополій і захоплення ними ринкової влади. На наш погляд, ця модель багато в чому є швидше теоретичною абстракцією, ідеальною “чистою формою”, недосяжною в реальності.

Конкуренція в сільському господарстві свідчить про формування ринку, характеризується серйозним дисбалансом між галузями АПК.

У плані торгівлі зерновою продукцією тут діє ринок покупця, що ж до матеріально-технічного постачання, то тут діє ринок продавця, тобто умови диктують суміжні галузі – постачальники основних видів ресурсів.

Вітчизняний і зарубіжний досвід переконливо підтверджує, що інновації сертифікації продукції, послуг, виробництв якості є найважливішим чинником у створенні умов ефективної діяльності підприємств, організацій та підприємця на єдиному товарному ринку, а також рівноправної участі їх у міжнародному співробітництві.

Можна виділити три групи об'єктів інновації сертифікації: продукція та послуги; виробництва та системи якості; технології. Як відомо, переважного розвитку в нашій країні набула обов'язкова сертифікація продукції та послуг, чому сприяла наявність відповідної правової бази. І якщо сертифікація першої та другої груп об'єктів у нас успішно розвивається, то інновації сертифікації технологій, зокрема, у галузі виробництва сільськогосподарської продукції, потребують концептуального й організаційного опрацювання.

Інновації сертифікації технологій спрямовані на досягнення таких цілей:

- сприяння товаровиробникам у компетентному виборі технологій виробництва, які забезпечують оптимальні умови отримання планованих урожаїв високоякісної рослинницької продукції;
- контроль за безпекою застосовуваних технологій і вироблюваної продукції для навколишнього середовища, життя і здоров'я людини;
- підтвердження проєктованих параметрів технологій, заявлених розробниками;
- підвищення конкурентоспроможності технологій і сприяння їх використанню на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Сертифіковані технології дають можливість активно формувати і доказово гарантувати показники якості продукції на етапах її отримання, які цікавлять виробника (а в кінцевому підсумку і споживача). Це дає логічне обґрунтування розширення переліку продукції, відповідність якої може бути підтверджено заявником шляхом прийняття декларації про відповідність.

Інновації системи сертифікації технологій, що розробляються для АПК, можуть становити великий інтерес і для інших галузей, наприклад, при розробці та оцінюванні технологій ремедіації ґрунтів, які постраждали від техногенних впливів. Адже в цих випадках ми теж маємо справу з проблемою підвищення родючості ґрунтів, хоча і в дуже ускладнених стартових умовах.

При сертифікації технологій враховуються такі показники:

- природні умови вирощування сільськогосподарських культур;
- сорт і насіння;
- тип технології;
- ресурси інтенсифікації (мінеральні й органічні добрива, меліоранти, пестициди, ретарданти);
- структура й елементна база технологічного процесу;
- вихідні параметри (врожайність, продуктивність праці, витрати енергії);
- показники екологічної безпеки;
- економічна ефективність.

Висновки. Узагальнюючи сказане, доходимо висновку, що інновації в управлінні якістю – це впровадження інновацій керівництвом і всіма підрозділами в методи та засоби, спрямовані на забезпечення високого рівня якості зерна.

Список використаної літератури

1. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии) / Г.Г. Азгальдов. – М. : Экономика, 1982.
2. Зорин Ю.В. Качество технологической документации при подготовке предприятий к сертификации / Ю.В. Зорин, В.Т. Ярыгин // Стандарты и качество. – 1996. – № 9.
3. Кертенцев П.М. Принципы организации / П.М. Кертенцев. – М., 1968.
4. Куме Х. Статистические методы повышения качества : пер. с англ. / Х. Куме. – М. : Финансы и статистика, 1997.
5. Кунц Г. Управление. Системный и ситуационный анализ управленческих функций : в 2-х т. / Г. Кунц, С. Доннел. – М. : Прогресс, 1981.
6. Международные стандарты. “Управление качеством продукции”, ИСО 9000 – ИСО 904, ИСО 8402. – М. : Изд-во стандартов, 1988.
7. Фатхутдинов Р.А. Менеджмент конкурентоспособности товара / Р.А. Фатхутдинов. – М., 1995.

Рудницкая А.С., Нечаев В.П. Инновационные подходы к управлению качеством зерна в агропромышленном комплексе

Проанализирован инновационный механизм управления качеством продукции, исследованы субъекты, объекты и функции инновационного механизма управления качеством продукции, проанализировано конкуренцию в сельском хозяйстве и инновации сертификации продукции, услуг, производств качества как фактор создания условий эффективности в той деятельности предприятий, организаций и предпринимателя на едином товарном рынке.

Ключевые слова: *инновация, инновационное управление качеством продукции, инновационный механизм управления качеством продукции, объем спроса на товар, объем предложение товара на зерновом рынке, рыночная конкуренция, инновации сертификации технологий.*

Rudnitskaya A., Nechayev V. Innovative approaches to the management of grain quality in the agricultural sector

The innovative mechanism of quality management of products is analysed, investigational subjects, objects and functions of innovative mechanism of quality management of products, a competition is analysed in agriculture and innovation of certification of products, services, productions of quality as a factor of conditioning of effective activity of enterprises, organizations and businessman at the only commodity market.

Key words: *innovation, innovative quality management of products, innovative mechanism of quality management of products, volume of demand on a commodity, volume of suggestion of commodity at the grain-growing market, market competition, innovations of certification of technologies.*